ONA TILINI O'QITISHDA INTERDISSIPLINAR YONDASHUVNI TADBIQ ETISH

Temirova Sohibabonu Abdumalik qizi
Andijon davlat pedagogika instituti tayanch doktoranti

Qabul qilindi: 05.12.2025
Ko'rib chiqildi: 06.12.2025
Tasdiqlandi: 09.12.2025

Kalit so'zlar:
interdisiplinar yondashuv, ona tili, integratsiya, baholash mezonlari, hamkorlik, kompetensiya, loyihaviy ta'lim

Ключевые слова:
междисциплинарность, родной язык, интеграция, критерии оценивания, сотрудничество, компетенции, проектное обучение.

Keywords:
interdisciplinarity, mother tongue, integration, assessment criteria, collaboration, competencies, project-based learning

Annotatsiya: Maqolada ona tilini o'qitishda interdisiplinar yondashuvning nazariy asoslari va amaliy mexanizmlari tahlil qilinadi. Vygotskiy, Bruner, Gardner, Klein va mahalliy pedagogik qarashlar asosida fanlararo integratsiya modellarini loyihalash, baholash mezonlari hamda o'qituvchilarning hamkorlikda rejalashtirish amaliyoti yoritiladi. Misollar va tavsiyalar beriladi.

Аннотация: В статье анализируются теоретические основы и практические механизмы междисциплинарного подхода в обучении родному языку. На базе идей Выготского, Брунера, Гарднера, Кляйн и отечественной педагогики раскрыты модели интеграции, критерии оценивания и совместное планирование учителей, приведены практические примеры и рекомендации.

Abstract: The paper examines theoretical foundations and practical mechanisms of interdisciplinary approaches in mother-tongue instruction. Building on Vygotsky, Bruner, Gardner, Klein, and local pedagogy, it outlines integration models, assessment criteria, and collaborative planning, offering classroom-ready examples and recommendations for sustainable implementation.

Ona tilini o'qitishda interdisiplinar yondashuv tilni faqat grammatik tizim sifatida emas, balki ijtimoiy-madaniy amaliyot, tafakkur va kommunikatsiya vositasi sifatida ko'rishga undaydi. Bu yondashuv tilshunoslik, adabiyotshunoslik, tarix, madaniyatshunoslik, axborot texnologiyalari va hatto matematika (ma'lumotlarni tahlil qilish) bilan uzviy bog'langan holda mazmun

yaratishni talab etadi. Fanlararo integratsiya, avvalo, mazmuniy umumiylik va muammo markazli o‘qitishni talab qiladi; bu haqda J. T. Klein: “Interdisiplinarlik — bitta fan doirasida qoniqarli hal qilib bo‘lmaydigan muammo va savollarga javob topish jarayonidir”, deya ta’kidlaydi [3]. Ushbu ta’rif ona tili kursida amaliy aksini “matn va ma’no” kabi murakkab kategoriyalarni tarixiy kontekst, ijtimoiy diskurslar, vizual dalillar va statistik kuzatuvlar bilan bog‘lashda topadi. Ya’ni, masalan, publitsistik matnlarning uslubiyati va argumentatsiyasini o‘rganishda tarixiy plakatlar, infografikalar va ommaviy axborot vositalaridagi diskurs tahlili birlashadi. Kleinning yondashuvini qo‘llar ekanmiz, muammo (auditoriyani ishontirish) bir fanga sig‘maydi; lingvistik dalil, ijtimoiy kontekst va vizual ritorika bir-birini to‘ldiradi.

Vygotskiy tafakkur va nutqning ijtimoiy vositalar orqali rivojlanishini asoslar ekan, “Bola bugun hamkorlikda bajara oladigan ishni ertaga mustaqil bajaradi”, deydi [1]. Bu fikr interdisiplinar darslarda hamkorlikning didaktik kuchini ochib beradi: turli fan ko‘zlari bilan masalaga yondashish o‘quvchining “ rivojlanish hududi”ni kengaytiradi. Masalan, ona tili darsida ekologik mavzudagi reportaj yozish vazifasi berilganda, biologiya darsidagi faktlar, geografiyadagi hududiy ma’lumotlar va informatika darsida o‘rganilgan grafik tasvirlar bilan ishlash ko‘rsatmalari birlashadi. O‘qituvchi darsni bosqichma-bosqich tarzda,ya’ni

- lug‘aviy qoliplar (tezis, dalil, misol, xulosa),
- manbalarni tekshirish mezonlari,
- vizual ma’lumotlarni tilga ko‘chirish bo‘yicha andozalar

orqali hamkorlikni tashkil etsa, o’quvchida mustaqil ishlash mexanizmi ishga tushadi .

Bruner fanlararo qurilmaning didaktik prinsipini “spiral” sifatida ochadi: “Har qanday fan har qanday yoshdagi bolaga intellektual halollikni saqlagan holda o‘rgatilishi mumkin” [5]. Bu prinsip ona tili mazmunida quyidagicha ishlaydi: boshlang‘ichda “matn—ma’no—aloqa” uchligi sodda hikoya va suhbatlar orqali beriladi; o‘rta bosqichda uslub, janr va dalillash turlari bilan kengayadi; yuqorida esa diskurs tahlili, intertekstual aloqa va lingvistik bilimlarga chuqur kirish bilan chuqurlashadi. Spiral yondashuv integratsiyani sun’iy emas, balki tabiiy tarzda bosqichlaydi: har bosqichda tilning “kognitiv ish”i boshqa fanlardagi bilim operatsiyalari bilan bog‘lanadi (taqqoslash, tasniflash, vizuallashtirish, modellashtirish) [5].

Gardnerning ko‘p intellektlar nazariyasi interdisiplinar darslarda turli kognitiv “kirish eshiklari”ni ochadi: vizual-makoniy grafikalar orqali so‘z boyligini semantik xaritalash, mantiqiy-matematik intellektga tayanib argument zanjirlarini tuzish, musiqiy intellekt yordamida ritm va intonatsiyani ohangda sezish kabi amallar til kompetensiyalarini rivojlantiradi [2]. Shu tariqa differensiallashtirilgan topshiriqlar (masalan, infografika asosida qisqa og‘zaki bayon; jadval asosida izohli xulosa; podkast uchun izoh) bitta mavzuda turli

ko‘nikmalarni uyg‘unlashtiradi, o‘quvchida tanlov va ijodkorlik hissini kuchaytiradi [2; 3].

O‘quv rejasini integratsiyalash bo‘yicha Beane “Integratsiyalashgan o‘quv rejasining ildizi bilimning dolzarb muammo va masalalar atrofida qurilishidadir”, deb yozadi [6]. Ona tili kontekstida bu “muammo markazli modul”lar orqali ifodalanadi: “Axborotni ishonchli yetkazish”, “Mahalliy merosni hikoya qilish”, “Raqamli xavfsizlik va til etikasi” kabi modularda ona tili maqsadlari (matn yaratish, tahlil, nutq madaniyati) tarix, media savodxonligi, huquqiy madaniyat elementlari bilan uyg‘unlashtiriladi. Har modul uchun o‘quv natijalari kompetensiyalar asosida yoziladi: tilga oid (leksik-grammatik, uslubiy), fanlararo (tanqidiy fikrlash, ma’lumotlarni tekshirish, raqamli savodxonlik) va ijtimoiy (hamkorlik, taqdimot) natijalar. Bu yondashuv o‘quvchining mazmuniy transferini — bir vaziyatda o‘rgangan til amallarini boshqa kontekstda ongli qo‘llashini — kuchaytiradi [6].

Ona tili o’qitish tarixida interdisiplinar yondashuvni tartibga solish “pedagogik texnologiya” tamoyillari bilan mos keladi. Azizxo‘jaeva “Pedagogik texnologiya — ta’lim jarayonini loyihalash, tashkil etish va baholashning tizimli yondashuvini anglatadi”, deya ta’riflaydi [4]. Ona tili darslarida bu quyidagi operatsion komponentlarni talab etadi: 1) integratsiya matritsasi (mavzu—bog‘lanadigan fan—kompetensiya—resurs—baholash shakli); 2) hamkor o‘qituvchilar bilan birgalikda “bir hafta—bir loyiha” scenariysi (masalan, “Mahalla ovozi” gazetasi: til—uslub; tarix—manba; informatika—maket); 3) shakllantiruvchi baholashni rubrikalar orqali aniq mezonlashtirish (tezisning ravshanligi, dalil sifatining ishonchliligi, til me’yorlari, vizual-tahliliy moslik). Tizimlilik natijalarni o‘lchashda shaffoflik yaratadi va interdisiplinar faoliyatning turli komponentlarini baholashda adolatni ta’minlaydi [4].

Baholash dizayni alohida e’tibor talab qiladi. Shakllantiruvchi (jarayon) va yakuniy (mahsulot) baholash uyg‘unligi, o‘z-o‘zini va o‘zaro baholashning refleksiv jurnallar bilan qo‘llab-quvvatlanishi interdisiplinar vazifalarning murakkabligini muvozanatlashtiradi [2; 4]. Masalan, publitsistik maqola loyihasida oraliq checkpointlar (manba kartochkasi, tezis rejalari, vizual dalil tanlovi) va yakuniy rubrika (mazmun, tuzilma, til me’yorlari, integratsiya sifati) joriy etiladi. Bu jarayonda o‘quvchining tilga oid xatolari alohida izohlanadi, ammo dalil va dizayn sifati ham bahoga ta’sir qiladi — chunki maqsad kommunikativ samaradorlikdir.

Tatbiq etish quyidagi bosqichlardan iborat: 1) ehtiyojlarni tahlil qilish (o‘quvchilar profili, mavjud resurslar, hamkor fanlarda parallel mavzular); 2) kichikdan boshlash (bir modul yoki bir loyiha), tajriba-sinov va refleksiya; 3) kengaytirish (o‘quv yiliga yoyish, metodik bank yaratish, baholashni standartlashtirish); 4) malaka oshirish (mikro-dars kuzatuvlari, lesson study, hamkasb mentorligi) [4]. Tashkiliy ishlar — vaqt resursi, baholashdagi turlicha

yondashuvlar, o‘qituvchilararo muloqotdagi uzilishlar — aniq rol taqsimoti va umumiy rubrikalar bilan kamaytiriladi [3].

Xulosa. Interdisiplinar yondashuv ona tili ta’limini hayotiy muammolar, turli fan manbalari va real kommunikativ vaziyatlar bilan bog‘lab, mazmunni chuqurlashtiradi va kompetensiyalarni yaxlit rivojlantiradi. U spiral tamoyilga ko‘ra bosqichma-bosqich kengayadi, hamkorlik va differensiallashtirish orqali o‘quvchi tafakkurini kengaytiradi. Tizimli loyihalash, shaffof baholash va o‘qituvchilarning uzviy hamkorligi barqaror natijani kafolatlaydi.

Adabiyotlar

[1] Выготский Л. С. Мышление и речь. — Москва: Лабиринт, 1999. — 352 с.

[2] Gardner H. Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences. — New York: Basic Books, 2011. — 528 p.

[3] Klein J. T. Interdisciplinarity: History, Theory, and Practice. — Detroit: Wayne State University Press, 1990. — 331 p.

[4] Azizxo‘jaeva N. N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. — Toshkent: O‘qituvchi, 2003. — 200 b.

[5] Bruner J. S. Toward a Theory of Instruction. — Cambridge, MA: Harvard University Press, 1966. — 176 p.

[6] Beane J. A. Curriculum Integration: Designing the Core of Democratic Education. — New York: Teachers College Press, 1997. — 184 p.